

**Μ Ε Λ Ε Τ Ε Σ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ**

**ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ 7ης ΕΤΗΣΙΑΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ
ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**

12 - 14 Μαΐου 1986

**S T U D I E S
IN GREEK LINGUISTICS**

**PROCEEDINGS OF THE 7th ANNUAL MEETING OF THE
DEPARTMENT OF LINGUISTICS, FACULTY OF PHILOSOPHY,
ARISTOTELIAN UNIVERSITY OF THESSALONIKI**

12 - 14 May 1986

N. Κατσάνης - Κ. Ντύνας

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ κτλ
(Αντικαταθετική αναφορά στα Ελληνικά και στα ΚΒλάχικα)

Abstract

In this paper we reconsider the traditional conception of the genitive/dative case. In Modern Greek the emotional identification of the speaker with the verbal meaning, a major feature of popular speech, is achieved by the personal pronoun. Apart from Greek we meet this phenomenon in the aroumanian language as well as in the rest of the Balkan languages (Bulgarian, Albanian, etc.).

The notions of sympathy/empathy are employed here for the discussion of the question of identification of the speaker with the verbal subject. In the process of the discussion we suggest some ways for the identification of the genitive of sympathy/empathy among other syntactic elements of the sentence. Furthermore the various syntactic structures through which the genitive of sympathy/empathy is realised are examined both in Greek and in the aroumanian language.

The contrastive examination of the phenomenon in question has as a starting point the hypothesis that when a phenomenon is co-examined in two different languages it can receive fuller explanation.

In the light of this hypothesis we detect relevant structures in the aroumanian language which do not occur in Modern Greek. We attribute this fact to the (more or less) popular nature of the aroumanian speech and to the different perceptions of the world as far as the speakers of this language are concerned.

1. Ένα από τα γνωρίσματα του λαϊκού λόγου και της λογοτεχνίας που επηρεάζεται από τη λαϊκή ομιλία είναι η ταύτιση του ομιλητή (συναισθηματική) με το πρόσωπο που αναφέρεται στα δρώμενα της πρότασης. Η ταύτιση αυτή επιτυγχάνεται με διάφορους τρόπους: με τη συντακτική σειρά, με την επιτόνιση, με μορφολογικά στοιχεία κτλ. Ορισμένες γλώσσες, π.χ. τα γιαπωνέζικα, διαθέτουν μεγαλύτερες συντακτικές και μορφολογικές τεχνικές από άλλες γλώσσες για να καθορίσουν τη στάση του ομιλητή προς τα γεγονότα που περιγράφει. Για παράδειγμα γίνεται χρήση διαφορετικών ρημάτων σε μια φράση όπως: "Ο Ταρόο έδωσε χρήματα στη Χανάκο" ανάλογα με την οπτική γωνία από την οποία βλέπει ο ομιλητής την πράξη, δηλ. από τη μεριά του Ταρόο ή της Χανάκο (Kuno -Kaburaki, 1977: 630).
2. Η ανακάλυψη αυτή αποτελεί μικρή συμβολή στη διερεύνηση ενός τέτοιου μέσου της νέας ελληνικής με το οποίο ο ομιλητής ταυτίζεται με το πρόσωπο της ρηματικής πράξης και συγχρόνως εκφράζει την προσωπική του στάση. Πρόκειται για την προσωπική γενική που είναι γνωστή με το παραδοσιακό όνομα: γενική ηθική, χαριστική κτλ. και ανταποκρίνεται στην αρχαία δοτική προσωπική ηθική κλπ.
3. Η έρευνα γίνεται παράλληλα και στα κουτσοβλάχικα (KB) για τους εξής λόγους: Η KB αποτελεί νεολατινικό ιδίωμα της Βαλκανικής που γεννήθηκε και αναπτύχθηκε μέσα στον ελληνικό χώρο και η συμβίωσή του με την ελληνική γλώσσα αριθμεί αρκετούς αιώνες. Οι ενδείξεις για αμοιβαίες αλληλεπιδράσεις είναι σοβαρές και κυρίως της ελληνικής στα KB. Οι επιδράσεις αυτές δεν περιορίζονται στο λεξιλογικό επίπεδο, αλλά επεκτείνονται και στη φωνολογία, μορφολογία (Κατσάνης Ν., 1977) και ενμέρει στη σύνταξη.
Ένας άλλος λόγος που επιβάλλει αυτή τη συνεξέταση του ρόλου της προσωπικής γενικής ηθικής κτλ. είναι η αλληλοσυμπλήρωση των γνώσεών μας γι αυτήν την πτωτική χρήση που μπορεί να προκύψει από την αντιπαραθετική εξέταση του φαινομένου στις δυο γλωσσικές ομάδες. Η έρευνα έδειξε ότι το φαινόμενο απαντά και στις άλλες βαλκανικές γλώσσες, π.χ. ρουμανικά (*Gramatica Romîna*, 1966:150), αλβανικά, βουλγαρικά κτλ., γεγονός που διευρύνει τη σημασία του.
4. Το υλικό πάνω στο οποίο στηρίζεται η ανακάλυψη προέρχεται από τα Συντακτικά του Α. Τζάρτζανου (Αρχαίο, ΟΕΣΒ, Αθήνα 1963 και Νεοελληνική Σύνταξις, Αθήνα 1963²) και από κα-

ραδείγματα που συγκέντρωσαν οι συντάκτες. Για τα KB αντλήθηκαν,επιπλέον, παραδείγματα και από τα κείμενα:

α. Caridan I.(1925),II.(1928),III.(1935)

β. Murnu (1933)

γ. Parahagi P.(1905)

δ. Parahagi P.(1900)

ε. Parahagi T.(χ.η.)

στ. Parahagi T.(1922)

ζ. Graiu bun I.(1906-1907) η. Lilicea Pindului I.(1910-1911)

5. Επειδή, από όσο μπορέσαμε να ερευνήσουμε, δεν υπάρχουν ανάλογες μελέτες για την ελληνική ή την κουτσοβλαχική, Tsamadou (1984), Μπουσμπούκης (1982:151), η διερεύνηση του θέματος παρουσιάζει προβλήματα και από μεθοδολογική πλευρά. Αφειτηρία στάθηκε κάλι η Νεοελληνική Σύνταξις του Α. Τζαρτζάνου, αλλά ελάχιστα βοήθησε, επειδή η κατάταξη του υλικού παρουσιάζει ασυνέπειες και λείπει κάθε προβληματισμός για την ερμηνεία του. Π.χ. το ίδιο παράδειγμα: "να σου ζήσει το παιδί" (Τζαρτζάνος 1963²:57) κηρουσιάζεται με το σου ως γενική ηθική και (Τζαρτζάνος 1963²:126) ως γενική χαριστική. Στο "στρώσε μου να κοιμηθώ" (Τζαρτζάνος 1963²:121) το μου παρουσιάζεται ως αντικείμενο σε πτώση γενική, ενώ στο: "στρώσε του παιδιού να κοιμηθεί" το του παιδιού παρουσιάζεται ως γενική χαριστική (Τζαρτζάνος 1963²:121).

Γενικά ο Τζαρτζάνος σχετικά με την προσωπική γενική ως αντικείμενο ή ηθική δεν ξεκαθαρίζει τα όρια και δεν δίνει κριτήρια για τη διάκρισή τους και την κατάταξή τους.

6. Πιστεύουμε ότι η παραδοσιακή διαίρεση σε γενική προσωπική (δοτική ηθική, χαριστική, συμπάθειας κτλ.) πρέπει να αναθεωρηθεί και να αναζητηθούν πιο συγκεκριμένα κριτήρια για την αναγνώριση και κατάταξή τους. Ακόμη η ορολογία που έχει αφειτηρία τα αρχαία Συντακτικά και τις Γραμματικές πρέπει να προσαρμοστεί περισσότερο στο περιεχόμενο του φαινομένου.

Οι Kuno - Kaburaki (1977:627-628) χρησιμοποιούν τον όρο empathy - εμπάθεια με ευρύτερη σημασία, που δηλώνει την ταύτιση του ομιλητή με κοικύλους τρόπους και βαθμούς με το πρόσωπο που συμμετέχει στο γεγονός που περιγράφεται στην πρόταση. Ο όρος γίνεται αποδεκτός με την αρχαία του σημασία, δηλ. δηλώνει την κατάσταση της συγκίνησης και του πάθους στην οκοία βρύσκειται ο ομιλητής.

Πιστεύουμε ότι η προσωπική γενική ηθική κτλ. αποτελεί ένα στοιχείο "εμπάθειας" μορφοσυντακτικό και ακόμη ότι στη γλώσσα μας υπάρχουν και άλλα παρόμοια στοιχεία που εντάσσονται

σονται στο φαινόμενο της "εμπάθειας".

7. Το πρώτο πρόβλημα που ανακύπτει είναι η δυνατότητα να αναγνωρίζουμε την προσωπική γενική της εμπάθειας (ηθική) από τις υπόλοιπες. Η λύση πρέπει να αναζητηθεί στο σθένος του ρήματος (πτωτικό πλαίσιο - υποκατηγοριοποίηση). Έτσι: α) όσες γενικές προσωπικές ανήκουν στο σθένος του ρήματος, είναι δηλ. υποκειμένο, αντικείμενο, προσδιορισμός κτλ. δεν αποτελούν στοιχείο της γενικής της εμπάθειας. Σχετικά με το κριτήριο αυτό υπάρχουν ορισμένες αντιρρήσεις (π.χ. αμάλαμα). β) αντίθετα όσες γενικές προσωπικές δεν ανήκουν στο σθένος του ρήματος αποτελούν γενικές προσωπικές της "εμπάθειας".

Παραδείγματα:

- (1) α) του έδωσα χρήματα
- (2) μου παραχώρησε το διαμέρισμά της
- (3) β) τι μου γίνεσαι;
- (4) μου μάζεψε το σκυρί

- (1) α) ίί pitrikuī ūrdā "του έστειλα μυζήθρα"
- (2) ήί alāsā cl'aja "μου άφησε το κλειδί"
- (3) β) tsi ήί ti uxtédz? "τι μου στενάξεις;"
- (4) ήί si mta pérlo "μου σηκώθηκε η τρύχα".

8. Από τα παραδείγματα της προσωπικής γενικής που δεν ανήκουν στο σθένος του ρήματος διακρίνουμε τα εξής:

α) Όταν ο ομιλητής και το πρόσωπο της προτασιακής έννοιας είναι το ίδιο, π.χ.

- (5) μου κόπηκαν οι ελπίδες
- (6) μου κόβεται η ανάσα
- (4) μου μάζεψε το σκυρί

- (5) ήί si tīfārā tšuarle "μου κόπηκαν τα πόδια"
- (6) ήί u kirduī mindia "*μου το έχασα το μυαλό"
- (4) ήί si mta pérlo "μου σηκώθηκε η τρύχα"

β) Όταν ο ομιλητής και το πρόσωπο της προτασιακής έννοιας είναι διαφορετικά π.χ.

- (7) μου φυλάει το σκύτι
- (8) χαιρέτα μου τον αδερφό σου

(7) ήί cīrtirā sōrmia "μου κεύραξαν την αδερφή μου"

(8) basi ήί mī-ta "φύλα μου τη μητέρα σου"

Για την περίπτωση α) προτείνουμε για τα ελληνικά τον όρο "γενική της εμπάθειας", αφού ομιλητής και υποκειμένο

της πρότασης ταυτίζονται (βλ. παραδείγματα 5,6,4) και για την περίπτωση β) "γενική προσωπική της συμπάθειας" με την αρχαία σημασία του όρου, ότι δηλ. ο ομιλητής "συμπάσχει" με το πρόσωπο που αναφέρεται στην πρόταση (βλ. παραδείγματα 7,8). Ανακεφαλαιώνοντας: "Γενική της εμπάθειας" όταν ομιλητής και υποκείμενο της προτασιακής έννοιας είναι το ίδιο πρόσωπο. "Γενική της συμπάθειας" όταν είναι διαφορετικά πρόσωπα. Ο διαχωρισμός αυτός κρίθηκε απαραίτητος, όπως θα φανεί στη συνέχεια, γιατί παρατηρούνται διαφοροποιήσεις μεταξύ των γλωσσών σε κάθε μια περίπτωση, δηλ. η γενική της εμπάθειας διαφοροποιείται στα ΚΒ και βουλγαρικά από τα αλβανικά και ελληνικά σε σημαντικές περιπτώσεις.

9. Δομές:

Στα νέα ελληνικά η προσωπική γενική της "εμπάθειας/ συμπάθειας (ηθική)" εκφέρεται σε πτώση γενική (κλιτική) της προσωπικής αντωνυμίας του α', β' αλλά σπανιότερα και του γ' προσώπου. Στα βόρεια ελληνικά ιδιώματα η γενική εναλλάσσεται με την αιτιατική, π.χ.

(4) με μάζεψε το σπυρί

(2) με παραχώρησε το διαμέρισμά της

Η γενική αυτή ανταποκρίνεται στην αρχαία δοτική προσωπική (ηθική, χαριστική κτλ.).

Στα ΚΒ η "εμπάθεια/συμπάθεια" εκφέρεται σε πτώση δοτική (κλιτική) της προσωπικής αντωνυμίας (Capidan Th., 1932:411-412). Ειδικότερα στην "εμπάθεια" όταν το υποκείμενο του ρήματος και η δοτική είναι το ίδιο πρόσωπο, χρησιμοποιείται η αυτοπαθής αντωνυμία (Parahagi T., 1974:1149), π.χ.

(9) ši u kirdũ mindia "*του το έχασε το μυαλό"

(6) hi u kirdũi mindia "*μου το έχασα το μυαλό".

Οι κλιτικοί τύποι της προσωπικής αντωνυμίας τόσο στα ελληνικά όσο και στα ΚΒ, αλλά και στις περισσότερες γλώσσες (π.χ. βαλκανικές) παίρνουν θέση δίπλα στο ρήμα.

Μολονότι η βασική δομή της προσωπικής γενικής της εμπάθειας/συμπάθειας είναι δεδομένη, κρίθηκε σκόπιμο, για την καλύτερη παρουσίαση του φαινομένου, να δοθούν αναλυτικά οι διάφορες δομές με την προσωπική γενική στα δυο γλωσσικά ιδιώματα.

10. Η γενική της εμπάθειας έχει κυρίως ρηματική εξάρτηση και σε μικρό ποσοστό επιρρηματική, επιθετική, επιφωνηματική.

Ι. Ρηματική

α) μου τρήμα

(10) μου πόνεσε το δόντι

hi+ρήμα

hi muritu birbatno

"μου πεινάνατε τον άντρα μου"

β) τι+μου+ρήμα

(11) τι μου κλαύγεσαι;tsi+hí+ρήμα
tsi hí ti ríndzi?
"τι μου κλαύγεσαι;"(3) τι μου γύνεσαι;

γ) μη+μου+ρήμα

(12) μη μου κρυώσεις μωρό μου

mi/si nu+hí+ρήμα
si nu hí axiursiáscāngríηα
"μη μου αρχίσει τη γκρίνια"
mi hí kurmä apa
"μη μου κόβεις το νερό"

δ) να+μου+ρήμα

(14) να σου ζήσει το παιδί

si+ni+ρήμα
si hí baξi fitξióri
"να μου φιλήσεις τα παιδιά"

ε) να+μου+εγκλιτικό+ρήμα

(15) να μου το θυμηθείς

si+hí+εγκλιτικό+ρήμα
s hí u tsíni
"να μου το κρατήσεις"

στ) ρήμα(προστ.)+μου

(16) χαιρέτα μου τον αδερφό σου

ρήμα(προστ.)+μου
mundrià hí fitξióri
"γνολιάσου μου τα παιδιά"

II. Μη ρηματική

α) εκύθ.+μου

(17) καημένη μου τι έπαθα

εκύθ.+μου
laja hí tsi hí pítsi
"η μαύρη μου τι μου έπαθα"

β) εκύρρημα+μου

(18) καλώς μου του

γ) επικώνημα+μου

(19) νά τα μας

Προτού προχωρήσουμε στις διαφοροποιήσεις που παρουσιάζει η KB, μια πρόχειρη διακύτωση είναι ότι οι δομές αυτές ευνοούν την άποψη ότι η γενική της εμπάθειας/συμπάθειας απαντά σε περιβάλλοντα κατάλληλα να προκαλέσουν τη συναισθηματική εκδήλωση του ομιλητή, π.χ. ερώτηση, άρνηση (απαγόρευση), προστακτική, υποτακτική (τροπικότητα).

11. Διαφοροποιήσεις της KB

Όπως δηλώθηκε και στην αρχή, η αντιπαράθεση με την KB έχει σκοπό να συμβάλει στην πλατύτερη διερεύνηση του φαινομένου. Μια πρώτη παρατήρηση είναι ότι η KB χρησιμοποιεί ευρύτερα το φαινόμενο της εμπάθειας/συμπάθειας. Στα παραδείγματα που παραθέτουμε διαπιστώνεται ότι στην ελληνική δε μας δίνουν γραμματικά αποδεκτές προτάσεις.

(20) fā ts kéfla "κάνε σου το κέφι"

(21) hí adrái un mandó "μου έκανα ένα μαντώ"

(22) *hī amīnāi* "* μου άργησα".

(23) *io hī ti akīimāi pīi mīásā* "* εγώ μου σε κάλεσα στο τραπέζι".

(24) *si hī ti viádā* "*να μου σε δουν".

(25) *tra si hī tsī ngaltsi kálo* "*για να μου σου καλιγώσεις το άλογο". Όχι "να μου καλιγώσεις το άλογό σου" αλλά "να καλιγώσεις το άλογό σου για μένα για σένα". Στο παράδειγμα (25) αξιολοπαρήρητη είναι η περιύπτωση όπου έχουμε δυο προσωπικές γενικές της "εμπάθειας" σε άκαι β' πρόσωπο μαζί.

Μια πρόχειρη διαπίστωση σχετική με τις διαφοροποιήσεις της KB είναι ότι η KB παρουσιάζει μεγαλύτερη συχνότητα από την ελληνική στη χρήση της προσωπικής γενικής της "εμπάθειας".

Αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί από το γεγονός ότι η γλώσσα αυτή είναι ακαλλιέργητη, χωρίς λογοτεχνική παράδοση και χωρίς ιδιαίτερο πολιτιστικό παρελθόν. Έτσι ο γενικός χαρακτήρας του KB λόγου προσιδιάζει προς τα λαϊκά χαρακτηριστικά του λόγου.

Μια δεύτερη ερμηνεία, τολμηρότερη ίσως αλλά σημαντικότερη είναι αυτή που αφορά την γενικότερη "περί κόσμου" αντίληψη και των εκιμέρους λεπτομερειών της καθημερινής ζωής. Η διαφορετική χρήση της "γενικής της συμπάθειας-εμπάθειας" μπορεί να αποτελέσει κριτήριο που υποδηλώνει τις αντιλήψεις διαφορετικών γλωσσικών ομάδων για τον κόσμο και τη ζωή σύμφωνα με την πνευματική του περιουσία και το πολιτιστικό του παρελθόν, π.χ. το "*μου έφτιαξα ένα παλτό" της KB για την αντίληψη του ελληνόφωνου ομιλητή το "μου" που εκφράζει την την προσωπική γνώμη του για το γεγονός της κατασκευής του παλτού θεωρείται αυτονόητο και όχι απαραίτητο γιατί η κατασκευή θα προκαλούσε σ όλους τα ίδια συναισθήματα. Αυτή η περιττολογία όμως για την αντίληψη του Κουτσόβλαχου ομιλητή φαίνεται ότι δεν είναι αυτονόητη. Αν αληθεύει αυτός ο συλλογισμός τότε η χρήση της "γενικής της εμπάθειας/συμπάθειας" θα μπορεί να αποτελέσει κριτήριο για την ανύχνευση της νοοτροπίας, της λειτουργίας της σκέψης και γενικότερα της αντιμετώπισης των γεγονότων της ζωής από τις διάφορες ανθρώπινες ομάδες.

(22) h́i amíñáǰi " * μου άργησα".

(23) io h́i tí akfímáǰi rǰi mǰásǎ " * εγώ μου σε κάλεσα στο τραπέζι".

(24) si h́i tí viáǰǎ " * να μου σε δουν".

(25) tra si h́i tsǰ ngaltsi kǎlo " * για να μου σου καλιγώσεις το άλογο". Όχι " να μου καλιγώσεις το

άλογο σου" αλλά " να καλιγώσεις το άλογο σου για μένα για σένα". Στο παράδειγμα (25) αξιολοπατηρήτη είναι η περιόπτω-ση όκου έχουμε δυο προσωπικές γενικές της "εμπάθειας" σε α΄ και β΄ πρόσωπο μαζί.

Μια πρόχειρη διαπίστωση σχετική με τις διαφοροποιήσεις της ΚΒ είναι ότι η ΚΒ παρουσιάζει μεγαλύτερη συχνότητα από την ελληνική στη χρήση της προσωπικής γενικής της "εμπάθειας".

Αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί από το γεγονός ότι η γλώσσα αυτή είναι ακαλλιέργητη, χωρίς λογοτεχνική παράδοση και χωρίς ιδιαίτερο πολιτιστικό παρελθόν. Έτσι ο γενικός χαρακτήρας του ΚΒ λόγου προσιδιάζει προς τα λαϊκά χαρακτηριστικά του λόγου.

Μια δεύτερη ερμηνεία, τολμηρότερη ίσως αλλά σημαντικότερη είναι αυτή που αφορά την γενικότερη "περί κόσμου" αντίληψη και των εκτενών λεπτομερειών της καθημερινής ζωής. Η διαφορετική χρήση της "γενικής της συμπάθειας-εμπάθειας" μπορεί να αποτελέσει κριτήριο που υποδηλώνει τις αντιλήψεις διαφορετικών γλωσσικών ομάδων για τον κόσμο και τη ζωή σύμφωνα με την πνευματική του περιουσία και το πολιτιστικό του παρελθόν, π.χ. το " * μου έφτιαξα ένα καλτό" της ΚΒ για την αντίληψη του ελληνόφωνου ομιλητή το "μου" που εκφράζει την προσωπική γνώμη του για το γεγονός της κατασκευής του καλτού θεωρείται αυτονόητο και όχι απαραίτητο γιατί η κατασκευή θα προκαλούσε σ όλους τα ίδια συναισθήματα. Αυτή η περιτολογία όμως για την αντίληψη του Κουτσόβλαχου ομιλητή φαίνεται ότι δεν είναι αυτονόητη. Αν αληθεύει αυτός ο συλλογισμός τότε η χρήση της "γενικής της εμπάθειας/συμπάθειας" θα μπορεί να αποτελέσει κριτήριο για την ανύχνευση της νοοτροπίας, της λειτουργίας της σκέψης και γενικότερα της αντιμετώπισης των γεγονότων της ζωής από τις διάφορες ανθρώπινες ομάδες.

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

- ΚΑΤΣΑΝΗΣ Ν. 1977. Ελληνικές εκιδράσεις στα Κουτσοβλάχικα, Θεσσαλονίκη.
- ΜΠΟΥΣΜΠΟΥΚΗΣ Α. 1982. Το ρήμα της Αρωμουνικής, Αθήνα
- ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ Α. 1963. Συντακτικόν της αρχαίας ελληνικής γλώσσης, Αθήνα (ΟΕΣΒ).
- ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ Α. 1963². Νεοελληνική Σύνταξις, Αθήνα.
- Capidan Th. I. (1925), II. (1928), III. (1935), Meglenoromîni, Bucuresti.
- Grailu bun I. (1906-1907)
- Lilicea Pindului I. (1910-1911)
- Murnu G. (1933), Bair di cîntic armănescu, Bucuresti.
- Papahagi Per. (1905), Basmе aromîne, Bucuresti.
- Papahagi Per. (1900), Din literatura poporană a Aromînilor, Bucuresti.
- Papahagi T. (χ.η.), Biblioteca natională a Aromînilor, vol. I-IV, Bucuresti.
- Papahagi T. (1922), Antologie aromînească, Bucuresti.
- Gramatica romîna. 1966. Gramatica limbii romîne, Bucuresti, I (εκδ. Ρουμ. Ακαδ.).